

**Eduard
Kočergin**

POKŘTĚNÍ KŘÍŽEM

Strastiplná cesta poválečným Ruskem

PLUS

Pokřtěni křížem

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.nakladatelstviplus.cz
www.albatrosmedia.cz

Eduard Kočergin

Pokřtěni křížem – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2018

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA a.s.**

Pokřtěni křížem

**Eduard
Kočergin**

POKŘTĚNÍ KŘÍŽEM

Přeložil Lukáš Klimeš

P L U S

© by Eduard Kochergin
Agreement by Wiedling Literary Agency

Translation © Lukáš Klimeš, 2018
Cover design © Veronika Hlavatá, 2018

ISBN tištěné verze 978-80-259-0976-8
ISBN e-knihy 978-80-259-1015-3 (1. zveřejnění, 2018)

Památce matky Broni, Bronislavy Odyněcké

PŘEDMLUVA

Aby se čtenář netrápil otázkami ohledně názvu a podnázvu mého vyprávění, ozřejmím nejdříve tu druhou část, tedy podtitul.

V prvé řadě jsem všechny události zapisoval bez ladu a skladu, na koleni, do malých notesů, na různých místech, kdekoli mě zrovna zastihl život a kdykoli se naskýtl vzácná chvíle, kdy mě primárně nezaměstnávalo kreslení.

Zadruhé, tyto poznámky zachycují dobu, kdy systém celou zemi donutil padnout.

Zatřetí, jedná se o torzovité vzpomínky klučiny, který musel žít hezkou řádku let pod taktovkou vítězných pochodů ve zvykaném systému sirotčinců v Sovětském svazu se všemi jeho hroznými žvásty, stejně jako celá řada jiných malých pokusných králíků.

Ale zároveň to jsou opravdu zápisky, které neusilují o nějaké filosofické, sociologické nebo jakékoli další hluboké závěry. Jsou to jen zápisky psané na koleni.

„Pokřtěni křížem“ je starý výraz bývalých trestanců ruských věznic, které byly postavené do tvaru kříže. Užívali ho uvěznění příslušníci kriminálního podsvětí, jejichž řady během stalinských let rozšířili političtí vězni. Tento výraz je obsáhlý a nejednoznačný.

Matko Broňo, udělej ze mě špiona

Moje úplně první vzpomínka, kterou si vybavím, se pojí se stropem. Asi protože jsem byl dost často nemocný, anebo je tu ještě jiný důvod...

Narodil jsem se ze strachu: otce Stěpana zavřeli kvůli jeho práci v kybernetice, a tak mě matka porodila dva měsíce před termínem.

Rád jsem ležel v posteli a očima cestoval po třívrstvé ozdobné římsě, která zkrášlovala vysoký strop mého pokoje. Dokázal jsem si celé hodiny prohlížet ty fantastické zákruty se zvláštními stonky a lístky a v mysli cestovat klikaticími se průhyby mezi nimi, jako v labyrintu. Když pak bylo za oknem špatné počasí, mohl jsem se pod tím největším z nich schovat. A když bylo světlo, hlavně když svítilo slunce, mohl jsem přepłout po hladině stropu do jeho středu, k přepychové barokní rozetě, a po starém barokním lustru se třemi andělíčky, z nichž každý držel svícen se třemi svíčkami, jsem se spustil, celý unavený, k sobě do postele.

Moje druhá vzpomínka se pojí ke křtu a katolickému kostelu na Něvském prospektu. Do ní se už zapojily všechny mé smysly. Abych to upřesnil: nepamatuju si, o co tam šlo, jen vím, co se tam dělo. Strýček kněz se mnou něco dělá, chlapci v bílém máchají blyštivými kovovými hračkami, které se podobají vánočním ozdobám, ale valí se z nich kouř. Je tam spousta bílého, všechno je bílé – oblečení, květiny, světla. Zápach kouře je pro mě neznámý a vzdálený a připadá mi, že jsou všichni trošku ve spěchu, a na tom všem je něco nepřírozeně znepokojujícího.

Obvykle se směju poměrně dost, někdy je to až podezřelé, jak si říkávala moje matka Broňa. Tady mi ale do smíchu vůbec není.

Také si pamatuju na schody, které vedly do kostela. Byla to moje první zkouška v životě (otcovo zatčení si pochopitelně pamatovat nemůžu). Z nějakého důvodu mě nutili, abych je překonával sám – s enormním úsilím, všemi myslitelnými způsoby: nejen nohama, ale i pomocí kolen a rukou nebo tím, že jsem se přes ně překulil... Očividně jsem byl v té době velmi maličký.

Byl to můj první vstup do světského života, první divadlo v životě, první světlo v životě, první hudba a první láska, i když tu jsem si tehdy ještě neuvědomoval. Kdyby tohle všechno v mé paměti nebylo, pak by můj osud byl pravděpodobně jiný.

Psal se už rok 1939, když jsem konečně začal mluvit. Rozmluvil jsem se na sklonku podzimu, ale jen polsky. Moje matka Broňa byla totiž Polka a ruský otec seděl ve Velkém domě, jak se přezdívalo petrohradské budově Státní bezpečnosti. Předtím jsem se jen usmíval, jakmile se mnou lidé zkoušeli mluvit, dokonce jsem se usmíval mnohem víc, než bylo třeba. Sedím tam, zamazaný od všeho možného, a usmívám se... A pak jsem najednou začal mluvit a řekl toho rovnou docela dost. Matka Broňa se, zcela pochopitelně, zaradovala, a dokonce i přichystala polský oběd – s čočkou, mrkví a hosty.

Na druhý den ráno si pro ni přišli. Nejdříve vstoupila do chodby správcová Faina, Tatarka, poté zdvořilý voják s deskami v ruce a za ním ještě někdo.

Zdvořilý voják se začal matky vyptávat na příjmení a křestní jméno, několikrát se zeptal, jestli je Polka, a ti ostatní se jí mezi tím přehrabovali ve věcech, prohledávali stoly, postele. Já se jim pokoušel vysvětlit, že doma žádné štěnice nemáme, ale ráčkoval

jsem u toho a mluvil polsky. Matka poprosila Fainu, aby zavolala Janka z přízemí, zda by si mě mohl vzít k sobě. Když Janek přišel, Broňa mi požehnala ve jménu Matky Boží a políbila mě. Felja, můj nejstarší bratr, seděl celou tu dobu u okna na židli a mlčky se pohupoval. Už tenkrát byl zvláštní.

Tatarka Faina se nade mnou, nedonošencem, slitovala, a proto mě dala Polákům z přízemí „na opatrování“. Záhy přivedla i Felju, který byl velmi roztrpčený: neodvedli si ho do Velkého domu a řekli mu, že na špiony jsme ještě moc malí, ale že za krátko nás dají do nějakého děcáku.

Ano, tenkrát jsem byl hodně malý. U kmotra Janka, uměleckého truhláře z Polska, jsem celé dny putoval pod stoly, sedačkami, lenoškami a důkladně prostudovával konstrukce podnožek a vůbec všeho, co se dalo podlézt. Jednou jsem v jedné škvíře pod podnožkou objevil něco, co bylo přede všemi schované, a byl jsem za to potrestán.

Je třeba říct, že se mi Jankova truhlařina moc líbila. Obzvlášť jsem si zamiloval hobliny. Vypadaly nádherně a krásně voněly. Dokonce jsem je i zkusil sníst.

Pamatuju si ještě, že Felja, poté co ho ve škole zmlátili proto, že náš otec byl špion, dlouho stál u Jankovy velké zeměpisné mapy, jezdil po ní prstem a snažil se přijít na to, kam odvezli otce a matku Broňu. Od té doby jsem po celý život cítil ke škole jistý odpor. Janek tvrdil, že otce a matku odvezli do Velkého domu.

Ale co to bylo za dům? A proč tam odvázejí špiony?

Představoval jsem si, že někde v hustém lese s těmi nejvyššími stromy stojí podobně jako v pohádce O Palečkovi Velký dům, kde žijí bratři a sestry, kteří jsou špioni. Co to ale takové špionství je, to kromě nich nikdo neví. Je to velké tajemství.

A to je důvod, proč ten les musí být hustý a dům Velký. A takové mrňouse, jako jsme byli my, tam nikdo nebere. Ale já tam přesto chtěl. Když můj bratr Felja umřel v blázinci na zápal plic, zůstal jsem úplně sám.

Poslali mě do státního sirotčince a můj život propadl státu. Neznalost ruštiny mě přiměla být zase zticha a nemluvit, protože moje polské šišláni vrstevníky často rozčilovalo a bylo pro mě nebezpečné, protože si mysleli, že se jim vysmívám, a tak jsem opět nadlouho oněměl. Převáželi nás z města do města, ze západu na východ, dál od války, až jsem nakonec skončil na Sibiři, poblíž města Omsk. Všichni kluci kolem, kteří už uměli mluvit, na mě ruský křičeli, a abych aspoň něco pochopil, tak mi dokonce i nadávali a občas se se mnou taky rvali:

„Proč tak šišláš, ty hade jeden, to neumíš rusky?!“

Tak jsem se učil rusky a do svých čtyř a půl let vůbec nemluvil. Domluvil jsem se se všemi, ale nic jsem neříkal, choval jsem se jako Turgeněvův Mumu, předstíral jsem, že jsem němý. Mluvit rusky jsem začal, což jsem ani sám nečekal, už během války.

Jídlo jsme jedli z plecháčků – žádné talíře jsme neměli, jen plechové hrnečky a lžíce. Polévka, druhé jídlo, pokud bylo, a čaj – vše se jedlo z jednoho hrnečku. To se považovalo za normální. Do jídelny nás vpustili, až když všechny hrnečky stály na stole. Do té doby se horda hladových kluků mačkala u dveří. Jakmile se otevřely, hnali jsme se, jako zvířátka, ke svým hrnečkům. Jednou k našemu stolu posadili uhrovitého a usmrkaného přespolníka (cizího prcka, který nebyl náš), a tenhle kluk, který nás všechny předběhl, si zničehonic oblízl svůj špinavý prst a všem na očích ho postupně namočil v každém hrnečku. A vtom jsem řekl nahlas něco v ruštině – sám jsem tomu nerozuměl, ale nějak to

souviselo s jeho matkou. Špinavý kluk ztuhl úžasem a ti ostatní se vyděsili: vždyť já jsem přece nikdy nemluvil, byl jsem hluchoněmý – a najednou jsem promluvil, a navíc ještě takhle. Od té doby jsem mluvil rusky a postupně zapomínal na svůj rodný jazyk.

Odběhl jsem teď ale od toho nejdůležitějšího, tedy od věcí, které nám, sirotkům pod dohledem NKVD, Lidového komisařiátu vnitřních záležitostí, dělaly starosti, a od problémů, které jsme museli mezi sebou řešit:

„Můžou být vůdci taky lidmi, anebo musejí být jen vůdci a nikým jiným? A mají povinnost nosit knír?“

„Kdo je lepší: špion, anebo nepřítel lidu? Nebo je to jedno? Vždyť tu jsme všichni dohromady.“

Když se chlapci viděli poprvé, ptali se:

„Seš špion?“

„Ne, jsem nepřítel lidu.“

„A co když jsi obojí, jako třeba já?“

A pak taky:

„Proč je soudruh Lenin dědeček? Vždyť přece neměl žádná vnoučata. Je to proto, že měl vousy, anebo kvůli tomu, že je mrtvý?“

„Soudruh Stalin je kamarádem všech dětí. To znamená, že je i náš kamarád?“

Nejstarší kluk mezi námi už to nemohl déle vydržet, a tak se na Stalina zeptal soudružky vychovatelky. Ta se nejdřív úplně zhrozila, pak ho chytla za flígr a odvěkla ho k dozorcímu, který měl zrovna službu – slyšeli jsme, jak tam kluk hrozně brečí. Měli jsme spoustu, spoustu otázek.

Já sám jsem byl přesvědčený, že špionství není zas tak špatná věc. Můj ruský otec Štěpan nemohl být špatný člověk. Na to byl až moc fajn a hezký, jak je vidět na jeho fotografii. A moje drahá

matka mi něžně zpívala ukolébavky: „Spi, děťátko spi, Bůh ochrání
tvé sny...“ nebo:

*Z popielnika na Edwasia
Iskiereczka mruga,
Chodź! Opowiem ci bajeczkę,
Bajka będzie długa.¹*

Ach, matko Broño, udělej ze mě špiona. Budu s tebou mluvit
po polski.

1 Jiskřička z popela mrkla na Eduarda. Pojď, povím ti pohádku,
ta pohádka bude dlouhá. (Pozn. překl.)

První část

Balada o dřevěném letadle

Jak jsem se těsně před válkou ocitl v děcáku, to nedokážu s jistotou říct. Asi mě tam umístil můj kmotr, strýček Janek. Anebo si mě vzali. Ani si nepamatuju, jak vypukla samotná válka. Jen si vzpomínám, že jsme si my všichni zakrslí třasořitkové, jak nám přezdívali ti starší, najednou začali hrát na válku. Ze mě, který jsem šišlal a měl hroznou ruštinu, a ještě ze dvou dalších – zrzavého klučiny z Tatarstánu a z černovlasého třasořítka s velkýma očima, Černýše – zbylé děti udělaly Němce. Poté na nás každý den útočili a my jsme se jim vzdávali. S rukama nad hlavou nás jako nepřátele vodili po pokojích a potom, co jednoho po druhém zastřelili, nás nutili dlouho ležet na podlaze. Tuhle hru jsem neměl ani trochu rád.

Pamatuju si, jak byly příděly k snídani, obědu a večeři stále menší a menší. A když se ochladilo a začal padat sníh, děti si na válku hrát přestaly.

Potom se stalo něco zvláštního. Jednoho zimního dne k nám do děcáku vtrhli obrovští strýčkové, asi jako Gulliver do země liliputů, oblečení ve vaťácích a ušankách a narychlo popadli devět nejpohublejších mrňousů ve věku čtyř pěti let. Seřadili si nás u zdi, a když si nás bedlivě prohlédli, přikázali vychovatelům, aby nás všechny rychle oblékli co nejtepleji. Ti nás ve spěchu navlékli do

různobarevného oblečení, které nám bylo velké, a každému z nás dali těžkou prošivanou deku. Ty oblečené už posílali po schodišti ven před dům, kde stál zánovní, burácející autobus. Dva strýčkové nás do něj postupně usazovali. Bylo v něm ještě několik dalších dospělých ve vaťáčích a s ušankami. Na první dvě sedačky posadili sedm chlapců a já se šilhajícím Usmrkancem jsme jako poslední měli místo mezi strýčky na zadním sedadle. Po mojí pravé ruce seděl vrchní Gulliver – všem rozkazoval a všichni ho poslouchali.

Toho roku přišla zima o něco dříve, hodně sněžilo a mrzlo, až praštělo. Celé město zapadalo sněhem. Bílé hory, které lemovaly okraje silnic, byly třikrát větší než já. Nikdo z nás nevěděl, kam nás autobus doveze. Když se chlapec s přezdívkou Smraďoch zeptal, kam jedeme, vrchní strýček mu odpověděl:

„Na letiště.“

„Na letiště? No to je skvělý! Takže budeme létat ve vzduchu!“ zaradovali jsme se.

„Ovšemže poletíte! Poletíte nad Ladožským jezerem.“

Městem jsme jeli dlouho a pomalu, ani jednou jsme nezastavili, dokonce ani tehdy, když zakvílely sirény a začalo bombardování. Už se smrákalo, když jsme z města vyjeli do rozlehlých zasněžených plání, které protínala pouze naše silnice. Najednou strýčkové zpozorněli, bylo slyšet hluk letounu. Šofér sešlápl pedál, začalo to s námi klepat a vyhazovat nás ze sedaček, obzvlášť nás vzaду. Zasněžená silnice byla rozbitá. Hluk letounu se přibližoval.

„Messerschmitt,“ zahlásil řidič. „Půjde po nás.“

„Rychle dostaňte děti pod sedadla!“ přikázal můj soused, a jakmile nás tam nastrkali, autobus proťal souvislý pás střel. Střelbu jsme sotva slyšeli, motor hučel a burácel tak hlasitě, že jsme se o útoku letounu dozvěděli až pohledem na děravou střechu.

První útok se obešel beze ztrát. Řidič se snažil z motoru vymáčknout maximum, abychom co nejrychleji projeli touhle zpropadenou plání. „Messer“ se vracel, a když přelétával nízko nad zemí, znovu na nás zaútočil. Strýček, který stál u kabiny řidiče, se svalil k zemi a jeden z chlapců šíleně zakřičel... Já jsem instinktivně vylezl zpod sedačky, když v tom „messer“ nalétl na autobus potřetí a prostrřil jeho okna na levé straně. Byli jsme doslova zasypáni obrovským množstvím skleněných střepů. Jeden z nich se mi zařízl do obočí u kořene nosu. Vrchní strýček, který seděl po mém boku, si mě okamžitě posadil na klín a zaseknutý střep vytáhl. Jakmile jsem polkl trochu své krve, omdlel jsem.

Když jsem se probudil, ležel jsem na lavici v nějaké dřevěné chajdě. Z jejího okna bylo vidět velké bílé pole, které lemoval les. Díval jsem se na svět jedním okem, to druhé jsem měl, spolu s velkou částí hlavy, převázané obvazem.

V té době jsem ještě pořád neuměl moc dobře rusky. Vrchní strýček v kožešinové ušance mě zvedl z lavice a posadil vedle sebe, blíž k rozpáleným kamnům, a pak mě něčím utěšoval.

Chlapci se shlukovali kolem kamen a svými kukadly s dospěláckou vážností zírali do živoucího ohně. Po několika minutách začala na kamnech vřít velká měděná konvice a o chvilku později každý z nás dostal kovový hrneček, kostku cukru a kousek chleba. Přísně se tvářící strýček s vousy a bradkou nasypal čaj do konvice rovnou z krabičky, vroucí vodu zamíchal obrovským nožem a pomalu nám ji začal rozlévat do hrnečků. Jakmile jsme dopili čaj, dostali jsme my liliputi nakázáno, abychom se oblékli, zapnuli si všechny knoflíky a došli si ven odskočit.

Poté nás začali připravovat na cestu, každého zabalili do vatované erární deky, až jsme vypadali jako kojenci v zavinovačkách.

Těchto zavinovaček vzniklo dohromady sedm. Proč ne devět? Kam se poděli zbylí dva chlapci? Neuměl jsem se na to zeptat. Asi byli těžce ranění nebo zemřeli při útoku letounu.

V naprosté tmě nás ti urostlí chlapi odnesli v náruči jako nějaká nemluvněta k letadlu, stojícímu u lesa. Bylo docela velké, aspoň tenkrát mi tak připadalo, spousta strýčků do něj nakládala nějaké bedny, které si mezi sebou podávali z nákladáků. Naše zavinovačky se do letadla dostaly obdobným způsobem, putovali jsme z jednoho páru rukou do druhého.

V letadle nás v těch vatovaných dekách usadili na dřevěné lavice s opěradly, připevněnými ke dvěma protilehlým stranám letadla, a pevně nás k nim přivázaly provazy. Mezi lavicemi byla střelecká konstrukce, která připomínala žebřík. Uprostřed čtyř dřevěných trámů, připevněných ke stropu, se nacházela plošina z desek se schody. Nad ní byl ve stropu kabiny vyříznutý otvor a v něm obrovský kulomet. Po obou stranách tohoto bojového stanoviště stály dřevěné rámy, dosahující od podlahy po strop a od pravého boku po levý. K nim byly přivázané ty pevné bedny. Až na vstupní otvory jimi byl zaplněný úplně veškerý vnitřek stroje. Zdálo se, že tohle letadlo nejspíš ve spěchu předělali z dopravního na nákladní. Okénka ve tvaru zakulacených obdélníků byla zevnitř překrytá kovovými pláty. Palubu letadla osvětlovaly jen dvě tlumené, blikající žárovky. Velel tu ten samý strýček, který seděl v autobuse vedle mě. Všichni ostatní, včetně pilotů, plnili jeho rozkazy.

Já jsem byl jsem přivázaný přímo naproti nohám kulometčíka, ale ze svého úhlu jsem popravdě viděl jen jeho obrovské černé válenky.

Z toho všeho, co se odehrávalo v letadle, si pamatuji jen útržky. Buď jsem ztrácel vědomí kvůli svému zranění – ta rána od skleně-

něho střepu bylo přeci jen pořádná –, nebo mi stejně jako ostatním mrňousům dali do toho sladkého čaje alkohol, abych se moc nevrtil.

Jak jsme se dostali do vzduchu, to už si nepamatuju. Asi jsem byl zrovna pod vlivem toho nápoje. Probudily mě až hrozné otřesy letadla a jeho výrazný náklon. Bylo dobře, že nás přivázali, jinak bychom klouzali po podlaze sem a tam.

Nedokážu odhadnout, jak dlouho jsme letěli. Otvorem pro kulomet pronikalo slabé světlo – nejspíš už se rozednívalo. S letadlem se ale něco dělo: stojící strýčkové se pevně drželi nosných trámů. Kulometčík ze svého žebříku, stojícího přímo proti mně, pálil z kulometu. V tu chvíli jsem si neuvědomoval, že se snaží střelbou odrazit nepřátele, kteří nás pronásledují. Aby se piloti útoku vyhnuli, začali ve vzduchu manévrovat a přetáčet letadlo z jednoho boku na druhý. V těchto okamžicích jsme ve svých zavinovačkách jen viseli na lanech. Jak dlouho probíhal boj s nepřátelskými letouny, to nevím. Opět jsem ztratil vědomí. O něco později jsem jedním okem, jakoby ve snu, uviděl, jak se kulometčíkův žebřík rychle zbarvuje čímsi tmavorudým. Krev. Odkud se ale na těch stupíncích bere? přemýšlel jsem ve svých mráкотách. A náhle po borovicových stupíncích, spolu s krví, sklouzlo na podlahu i vojákově tělo s rozstřelenou hlavou. V letadle to začalo být cítit spáleninou.

Byla to první smrt, u které jsem byl a viděl ji zblízka – se vším všudy. Pravděpodobně jsem si jen díky svému zranění neuvědomoval, co se děje. A možná jsem si už za dva a půl měsíce blokady zvykl na neustálou přítomnost smrti. Ale z nějakého důvodu jsem se nebál ani o sebe, ani o druhé. Střelcovu smrt jsem přijal jako fakt. Válka otupuje. Po útoku na autobus a po té krvi se něco ve mně zlomilo – otupěl jsem. To jediné, co jsem cítil, byl chlad. Z mých nohou, které jsem měl zabalené do zavinovačky, se staly zmrzlé pahýly.

Naše dřevěné letadlo očividně dostalo zásah. Začalo hořet od ocasu. Strýčkové s hasicími přístroji se snažili oheň uhasit. Náhle mi ušima projela hrozná bolest – začali jsme rychle klesat. Znovu jsem opustil tento svět a ztratil vědomí. Přišel jsem k sobě, až když mě to i s mojí zavazovací hroznou silou hodilo dozadu, směrem od kokpitu. Všichni, kdo hasili požár, se svalili na zem, něco je zjevně srazilo na podlahu.

Letadlo se zabořilo do sněhu u břehu jezera a začalo po něm po břichu klouzat. Dokonce si pamatuji ten podivný, skřípavě sípavý zvuk klouzání. Pamatuji si výkřiky (slovům jsem nerozuměl) vrchního strýčka, volajícího na piloty přímo z podlahy hned potom, co se letadlo zastavilo. Když se postavil na nohy, pokřičoval se – aspoň mi to tak tehdy připadalo – a začal vydávat rozkazy. Jedněm podřízeným zavelel, aby neprodleně odstranili kovové pláty z okének, ta rozbili, protáhli nás, mrňouse, skrz ně a pak nás odnesli asi padesát metrů od letadla. Druhým nařídil zachránit bedny, a to tak, že je vystrčí ven okny a dveřmi, a třetím dal povel hasit oheň zvnějšku i zevnitř, dokud neskončí evakuace veškerého majetku. Pilotům rozkázal oddělat všechny přístroje a vynést z letadla náradí, kovové pláty, příděly, alkohol a jakékoli hodnotné věci, které poberou. Všichni starostlivě pobíhali kolem letadla jako mravenci před bouřkou a vytahovali z jeho útrob bedny, náradí, jídlo a ostatní věci. Pamatuju si, jak přesekávali sekerou provazy, kterými jsme byli přivázaní k lavicím, a zabalené v zavazovkách nás protahovali dírami po oknech. Vzpomínám si taky, jak nás všechny pokládali do sněhu na jedno místo, do řady.

Jen co vynesli z hořícího letadla hlavní náklad a odtáhli ho tak daleko, jak jen to šlo, letadlo explodovalo. Já jsem opět nadlouho ztratil vědomí. Probudil mě ostrý zápach lihoviny. V přístřešku

postaveném z beden a plachty dospěláci masírovali naše zmrzlé nohy, ruce a obličej alkoholu. Abychom se zahřáli i zevnitř, prikázali nám vypít horkou medicínu – vodu s pálenkou.

Během celého dne všichni dospělí chlapi stavěli ve sněhu tábor, připomínající kruhovou pevnost. Uprostřed kruhu založili oheň, na nějž opravdu už druhý den umístili kovová kamna, která šikovní strýčkové dali dohromady ze železných plátů z letadla. Ze zbytků vyrobili také lopaty a malá dvířka pro zemljanky. Vše, co z letadla zbylo, našlo své využití. Kolem ohně a kamen vzniklo pět zemljanek se stěnami z krabic a podlahou ze smrkového chvojí, přikrytého celtou. Vybavuje se mi, že dospěláci se do zemljanek museli plazit. Tu nejteplejší zemljanku jsme obývali my, mrňouskové. Každým dnem se náš tábor zlepšoval, stával se útulnějším a vlídnějším. Kolik dní jsme tam strávili, to už si nepamatuji, ale bylo jich poměrně dost. Nejdříve jsme vodu získávali ze sněhu, později jsme si vysekali na Ladoze díru v ledu. Abychom se dostali do lesa pro dřevo, strýčkové nejdříve museli z našeho tábora prorazit cestu sněhem. Strýček, který byl ve vedení, poslal do nejbližších vesnic piloty, protože měli nejteplejší oblečení a taky mapy. Museli se prodírat skrz hluboké závěje víc než deset kilometrů.

Během prvních dnů jsme jedli zbytky přidělů, vařili jsme kaši ze žitné mouky a dochucovali ji vaječným práškem. Bylo to moc dobré. Třetího dne se vrátili piloti. Přijeli na lyžích a se saněmi, na kterých nám z vesnice přivezli brambory, zelí, mrkve, cibuli a ještě něco dobrého. Na jejich počest se vystrojila hostina. My jsme se jí rovněž zúčastnili – posadili nás na lavice, které strýčkové vyrobili z borovicové kulatiny, a dostali jsme hrneček s čajem, přivezeným taky z vesnice. A každému chlapci dali celou jednu mrkev, přestože ne všichni věděli, co si s ní mají počít.

Až o několik dní později pro nás přijela dvě obrovská zastřešená vozidla s pásy na kolech. Znovu nás zabalili do dek a spolu s převázanými bednami nás naložili do aut. Z tábora jsme vyjeli za soumraku a až druhý den kolem oběda jsme dorazili k nějaké železniční stanici. Utkvělo mi v paměti, že všichni strýčkové s bednami manipulovali velmi opatrně.

Později ve stanici nebo možná až ve vlaku jsem se doslechl, že se v nich ukrývají výkresy a propočty našeho nového stíhacího letounu a že vrchní strýček byl konstrukční inženýr tohoto stroje. Říkali mu Sergej a jeho příjmení bylo buď Jeroševskij, nebo Jaroševskij.

Proč se ale rozhodl vzít s sebou do letadla nás, státní sirotky? Proč zkrátka nevyvezl z obleženého Leningradu normální děti? Bylo to zvláštní. A proč si tento laskavý Gulliver z liliputů vybral právě mě, a dokonce mi i obvázal hlavu? Protože jsem se na něj usmál jedním okem? Nebo proto, že jsem nosil křížek?

Vlak nás zavezl do Kujbyševa, kde nás předali do sirotčince NKVD. Zde mi vychovatelé sebrali i křížek, tu poslední věc, která mi zůstala po matce Broně.

Státní dům

Obrázky z dávných let, které se nám kdysi zdály všední a nezájímavé, se s postupem let provrtávají ven z hlubin naší paměti a vynořují se i se všemi nečekanými detaily.

V té kruté době, kdy kvůli dvěma kníratým vůdcům miliony dospělých v evropské části Ruska bojovaly na smrt, daleko na Si-

biři stále panoval klid. Náš život v modelovém sirotčinci NKVD, ukrytém ve vesnici Černolučje u řeky Irtyš na daleké Sibiři, nebyl nijak pozoruhodný. Sice jsme žili ve státním domě, jak se mu mezi lidmi říkalo, ale byli jsme v teple a pod střechou bytelné čtyřpatrové cihlové budovy – pravda, původně se jednalo o tranzitní věznici. Dospělým vězňům ale byla stále těsnější a těsnější, a tak byla přenechána pro potřeby sirotčince. Zařízení se proto začalo lidově říkat „dětské kříže“. Na dveřích pokojů byly stále vidět stopy po dvířkách, kterými se podávalo jídlo, a z některých oken ani neodstranili vězeňské mříže. Ty nám ale vůbec nevadily, spíš naopak – mezi rámem a mříží jsme si chytře schovávali různé věci. Náš režim byl hodně přísný, skoro vězeňský: budíček, rozcvička, umýt si hubu, snídaně, učení nebo práce, oběd, polední klid, vymývání mozků, večeře, čas na záchod a zase jít spát – tak nám to předepsal poslední nositel cvikrů v Sovětském svazu, maršál NKVD Lavrentij Pavlovič Berija. Zato jsme ale spali každý ve vlastní povlečené posteli a během rudých svátků a na narozeniny Josifa Vissarionoviče Stalina, 21. prosince každého roku, jsme k snídani dostávali kousek chleba namazaného pravým máslem.

Všechno bylo tiptop. Dětem odsouzených rodičů se říkalo chovanci, dozorci a dozorkyně byli vychovateli a vychovatelkami. Strážným jsme říkali soudruzi hlídači a samotce se atraktivně přezdívalo izolace. Nad tím vším, jako hvězda na čepici, čněla ředitelka, Ropucha. Byla to ta nejředitelkovatější ředitelka: „Ze-zadu se k ní nepřiblížíš a tváří v tvář se složíš.“

Oficiálně se obyvatelé sirotčince dělili do čtyř skupin: ti nejstarší, pak jen starší, chlapci středního věku a ti nejmladší. Věkový rozdíl mezi jednotlivými skupinami dělal dva tři roky. Neoficiálně, podle interního rozdělení, si ti nejdůležitější a nejstarší kluci říkali

mazáci, ti o něco mladší byli mladíci. Žili společně na třetím patře a obývali několik pokojů. Nám, těm chlapcům středního věku, předškolákům od šesti do osmi, říkali třasořitkové. Bydleli jsme ve dvou pokojích na druhém patře. Od nás přes schodiště bydleli také ve dvou pokojích ti nejmladší, skoro ještě mimina – bylo jim méně než šest let a přezdívalo se jim mrňousové. Půlka chodby, která jim náležela, bývala uzamčená a mrňouse jsme vidávali jen v jídelně nebo na dvorku a stejně jen skrz zamřížovaná okna. Na dveřích příslušných oddělení byla naškrábána naše označení: mazáci, mladíci, třasořitkové a mrňousové.

Na levé straně prvního patra se nacházela jídelna – my jsme jí říkali žrádelna nebo krmírna – a kuchyně. Na pravé straně, přímě pod námi, byl velký slavnostní sál pojmenovaný po Felixovi Dzeržinském s jeho portrétem na hlavní stěně. Pod ním stál dlouhý zasedací stůl prostřený rudou látkou a před ním bylo několik řad lavic. Ten sál byl skoro pořád prázdný. Dovnitř nás nahnali vždycky jen o svátcích a pak nás tam nutili stát v řadě na počest oslav onoho dne a příjezdu vrchního velení. Za stěnou s portrétem Felixe s kozí bradkou se rozkládala ještě jedna pořádná místnost – zasedačka vychovatelů a vedení sirotčince. Nikdo z nás v ní nikdy nebyl, ale i tak jsme věděli, že tam ostraha o víkendu a o svátcích pořádá pitky a veselí se za zády svého legendárního vůdce. Na bočních stěnách slavnostního sálu visely dva zarámované skupinové obrazy – Stalin v Turuchanském kraji a Mladý vůdce mezi bakuskými dělníky. Po našem jsme jim říkali Zlodějská slezina a Zbavování práv.

Při cestě z přízemí do jídelny v prvním patře jsme chodili kolem dýhovaného piedestalu, který byl namalovaný tak, aby připomínal temně rudý mramor. Na něm stála bílá sádrová busta dědečka Lenina obklopeného květinami v květináčích, kterému

jsme proto potají přezdívali Plešoun v zahradě. V předvečer Dne vítězství ho zničehonic natřeli bronzovou barvou a zločinní chuligáni ho okamžitě překřtili na Zlatohlávka na prázdninách.

Celé přízemí náleželo správě sirotčince a jejím jednotlivým sekcím. Od hlavního vchodu napravo se táhla chodba s inspekční místností ostrahy, kde byli chlapci po návratu z vycházky nebo z práce prohledávání jako na běžícím pásu. My jsme se však na tyto prohlídky dobře připravili a cenné věci, které jsme venku našli, jsme chytře ukrývali, třeba tak, že jsme si je v řadě za sebou předávali.

Za inspekční místností, v bývalé samotce, se nacházela karanténní místnost a odvěšivovací stanice, kam posílali nové sirotky – drželi je tam zavřené po několik dnů, připravovali pro pobyt a poté rozřazovali na příslušná oddělení.

V dalších dvou pokojích sídlila ošetrovna – jedno z nejstrašlivějších zařízení v celém sirotčinci, kterému jsme přezdívali trpírna nebo kaputka. Jen málo dětí se odtud vrátilo zpátky. Úřadovala tam zdravotnice přezdívaná Pekelná kapačka. Její pomocnice, hluchoněmá sanitářka, byla nenapravitelná špindíra, z jejíhož smradu padaly mouchy a která se nijak nemyla, jen po sobě tu špínu rozmazávala. V létě při povinném pletí plevelu na zahradě sirotčince do sebe někteří chovanci z hladu futrovali neumytou zeleninu a pak u Kapačky umírali na střevní choroby. Jednou po enormně velkém počtu dětských úmrtí přijela do sirotčince jakási komise s nárameníky a zdejší vedení seřvala až do fuseklí. Poté co komise odjela, viděli jsme, jak ředitelka sirotčince Kapačce sprostě nadává a jak ředitelčiny tlusté pěsti dopadají na Kapaččin hloupý obličej.

Chodbu v přízemí uzavíraly dvě samotky. Dříve to byly samotky pro vězně ve vazbě, a jak byly, tak taky zůstaly, nic se tu nezměnilo. Na zeď jedné ze samotek někdo před mnoha lety vy-

škrábal zvláštní nápis: „Jednomu tátory – druhému látory.“ Mezi třasořítky a mladíky, a dokonce i mezi mazáky se proslýchalo, že se v těch celách prý zjevují přízraky – duchové trestanců umučených v bývalé tranzitní věznici – a že odtud v noci vylézají a vydávají se po schodišti nahoru kolem Plešouna, taky bývalého vězně, a pak pronikají k nám do prvního a druhého patra. Bůh tě chraň, aby ses nedostal do jejich spárů – odvěčou tě z tohoto světa do tamtoho. V noci jsme mockrát od schodiště slyšeli nějaké protáhlé nářky spolu se zvláštním skučením. Možná to ale byl jen průvan.

0 Ropuše a její čeládce

Druhá, levá polovina spodního patra patřila Ropuše, ředitelce našeho sirotčince NKVD SSSR, a jejím nohsledům. Nediňte se, kvůli těm jejím očím jsme tak ředitelce neříkali jenom my, zrádci národa, ale i její podřízení. Ta trefná přezdívka zastínila její skutečné jméno natolik, že se mi při snaze vzpomenout si, jak jsme ji museli oficiálně oslovovat, vybavuje jen zavalitá, vypasená fousatá tetka s kraťoučkýma tlustýma ručičkama, co měla hned několik brad, žádný krk a malá vypouklá ropuší očka. A vždycky byla vymóděná v brčálově zelených šatech, podle ročního období hedvábných nebo vlněných. Měla ještě jednu zvláštnost, která se nedala zapomenout – skákala a šlapala po provinilcích vždy oběma těžkýma nohama a u toho zešířila ta svoje kulatá ropuší očka. Vedle práce pro komisariát Lavrentije Pavloviče měla ještě vedlejší zaměstnání – malovala obrazy olejovými

barvami. Mísila v sobě tedy kvality NKVD s talentem význačné stalinské umělkyně.

Její obrovská pracovna, velká asi jako naše ubikace, tedy vytvořená ze tří místností, vypadala jako opravdový umělecký ateliér. Dva obrovské malířské stojany, skříňka s barvami a džbán se štětci byly hlavními předměty v Ropušině rezidenci. Uprostřed místnosti mezi stojany stál velký psací stůl se dvěma křesly a nad jejím „trůnem“ visel černobílý litografický portrét otce-zakladatele všech našich ústavů, lidového komisaře NKVD SSSR Lavrentije Pavloviče Beriji. Přímo naproti němu se ve starožitném pozlaceném rámu vyjímal sám vůdce – Josif Vissarionovič, který ve vojenské blůze, s dýmkou v ruce a tajuplným úsměvem na tváři pohlížel na krajana Lavrentije. Na stojanech se tyčila dvě obrovská plátna s ústředním tématem celého Ropušina uměleckého života – Stalinem a dětmi. Její pracovna byla cítit olejovými barvami, terpentýnem a dobrým tabákem. Kouřila takové dlouhé papirosky. Její podřízení si šuškali, že je to vůdcovo oblíbené kuřivo a že si je ředitelka, jako důležitá persona a jeho portrétistka, právem zasloužila. Pro její portréty a obrazy generalissima si jezdily důležité vojenské „šarže“, které se do sirotčince vozily automobily.

Přes všechn její talent a důležitost neměli tuhle dámu v domově rádi ani staří, ani mladí, ani sestry, ani bratři, jak říkávala Maška Kraví noha, naše myčka nádobí. Ani dozorcí o ní nedokázali říct nic dobrého. Na všechny shlížela ze svých ředitelských výšin jako na nějaký hemžící se hmyz, který může kdykoliv rozdrtit nebo odstranit z povrchu zemského. Osoby ženského pohlaví pracující v těchto ústavech nevynikaly ani mateřskou láskou, ani dobrotou, tím spíš ty vysoce postavené.

Ropušinou pravou rukou byl vychovatel chlapců vyznamenaný přezdívkou Křivohuba. Byl to bývalý vrchní dozorce, kterého k nám poslali z nápravného zařízení pro nezletilé, aby tu nastolil pořádek anebo možná aby ho potrestali za nějaký prohřešek. Na své dřívější působiště byl hrdý, a když vzpomínal na tamější práci, drbal si chlupaté ruce. To aby bylo jasné, že se v nápravných zařízeních specializoval na fackování. „Copak s ním asi uděláme... Dáme mu lekci...“ říkával, když táhl provinilce za límec na samotku.

Nejbližšími dozorcovými spojenci byli tři strážní – Ohnivý pahýl, Vytřeštěné trdlo a prostě jen Obušek, vrchní prdlavka, tajný spolupracovník a žvanil, který v dětském domě vykonával úlohu dopravce a expeditora. První dva pracovali ještě jako klíčníci a zhasínači – po večerce na pokojích zhasínali, prikazovali jít spát a na jednotlivých odděleních zamykali dveře, které vedly do schodišťové šachty. Jak tvrdila myčka nádobí Maška, která se nebála nikoho, všechny tyhle osoby byly jen zbabělá zvířata ukrývající se před frontou v sirotčinci NKVD.

Vychovatelkou nás, třasořítků, byla jedna taková ženská od rány, které dozorci říkali Tlustonožka. Tahle tetička si ani v nejmenším nebrala s nikým servítky. Klukovi, který se jí přimotal pod nohy, byla schopná vynadat: „Táhni mi z cesty, ty jeden odvrženče, nebo tě rozmačkám.“ Ta samá myčka nádobí Maška se o ní vyjadřovala jako o pořád zbouchnuté pindě. A její flámy s dozorci komentovala ještě ostřeji: „Co je to za vychovatelku, proboha živého, vždyť je to jen velká postel s tlustýma nohama. A stará se jenom o své choutky.“

Pro nás byly důležité ještě další dvě osoby. Jednou z nich byla vrchní pradlena a správkyňě skladu, která nám vydávala oblečení, ručníky, mýdlo nebo povlečení a které kvůli jizvám po neštovicích na už tak dost hrozném obličejí sami dozorci přezdívali Rezivá.

Nosila vojenskou uniformu, ale bez nárameníků. Na vyšisovaném kabátci měla připíchnutý Řád rudého praporu na rudém suknu. Proslýchalo se, že se v Občanské válce hrdinsky účastnila partizánských bojů v sibiřské tajze a tam že prý zrezivěla, tedy že prodělala neštovice. Partyzánka s námi téměř nemluvila, jen při výměně prádla, když vylezla ze svého sklepního skladu se špačkem boxky² v puse. Vždycky přejela řadu chlapců svýma nehybnýma očima a zachraptěla: „Nuže dobrá, vy malí zrádci národa, koukám, že jste se tu seřadili – vy byste snad chtěli něco čistého?“ Její nadřizení ji neměli moc v lásce; Rezivá pro ně byla s tím svým řádem až příliš ideologická, zarytá revolucionářka. Druhá tetka, živitelka sirotčince, tedy kuchařka, byla stejně tlustá jako Ropucha a z nějakého důvodu permanentně zarudlá, proto se jí přiléhavě říkalo Dušená šunka. Jakmile přišla řeč na možnost jít si přidat, dokázala ze sebe směrem k naší hladové straně vydat jediné „nemáte nárok“ a pak se k nám otočila vykrmenými zády.

Samostatně o brejlovci

Zřejmě tím jediným skutečným člověkem v celém vedení byl starý strýček Jefimyč, který tu spravoval účetnictví. Když se ho drobotina ptala: „Vy jste účetní?“, vždy jim odpovídal: „Ne, já tu jen vedu účetní knihy.“ Mezi sebou jsme tohohle lysého brejlovce považovali za podivného dospěláka: zaprvé, jednal s námi jako se sobě

2 „Box“ a „Raketa“ byly v té době nejlevnější papírosky. Lidově se jim říkalo hřebíky. (Pozn. aut.)

rovnými. Zadruhé, při setkání se usmíval a zdvořile se vyptával: Tak co, chlapče, jak jde tvůj rebelský život? Samozřejmě mu nikdo z nás nedokázal odpovědět, protože jsme nevěděli, co to ten náš „rebelský život“ vlastně je. Mnozí se mu i vyhýbali. Na Jefimychově pozoruhodném nose seděly brýle s tlustými skly. Aby si je mohl otřít, nosil s sebou speciální jemný hadřík, který měl přišitý slabým provázkem k náprsní kapsičce na své ošuntělé bundě. Pokaždé když si sundal zapocené brýle, zavřel napuchlé zarudlé oči, pak se otočil stranou a opatrně si brýle otřel přišitým hadříkem. Starší kluci nám, třasořítkám, zkoušeli nakukat, že se Jefimych bojí, že mu chmatáci šlohnou jeho drahocenný hadřík a on že oslepne. Tento účetní, co tu jen vedl účetní knihy, vyvolával dojem nějaké postavy ze staré pohádky, kterou si nikdo nikdy nepřečetl.

Tetička Maška a strýček Themis

Byli tu ještě dva dospěláci, kteří k nám měli blízko a měli pro nás pochopení. Byl to řecký strýček Themis neboli Themistoklés, oficiálně označovaný jako údržbář, a tetinka nebo tetička Maška, Maška Kraví noha, jak jsme jí v sirotčinci přezdívali.

Strejda Themis uměl naprosto všechno: stavět, řezat, hoblovat, truhlařit, svářet, zámečnickit, pájet, natírat, kytovat, brousit i opravovat boty. Hodila se k němu všechna slovesa chlapácké práce. Ropucha ho nemilosrdně vykořisťovala. Postavil pro ni baňu, přestěhoval kamna v baráku, vyráběl rámy pro obrazy, napínal plátna, rámoval je, dělal nové dveře a nábytek. Zkrátka dřel jako